

Article

International Journal of Kurdish Studies

(ISSN:2149-2751)

4 (1), pp. 176 – 199

<http://www.ijoks.com>

Destnivîsên Helbesta Kurdî ya Gelêrî Yên di Koleksiyona Aleksandre Jaba de û Nuxeya “Kilamê Kîçan” ya bi Hejmarê Kurd 49ê

Mustafa ÖZTÜRK*

Received: Nov 30, 2017 Reviewed: Jan 21, 2018 Accepted: Jan 22, 2018

Aleksandre Jaba's Collection of Kurdish Folk Poetry Manuscripts and "Kilamê Kîçan" of the Kurd 49

Abstract

Alaxandre Jaba's collection of Kurdish manuscripts, which contains 54 files and 69 different works, is unique about literature, culture, history and Kurdish folklore. A certain part of the collection consists of Kurdish folk poetries. The six manuscripts in the collection are Kurdish poetry, rhythmic poetry, or folksong. Kurds 1, 2, 3, 4 and 49 from these manuscripts, although with minor differences, are generally copies of the same work or manuscript. In these works, only named "Lawijek" Kurd 5 is a different work.

In this folk literature works, important information about the language, literature, culture and life of the Kurds in the second half of the 19th century are obtained. These works, which can be accepted as a document of life at that time, also reveal the characteristics of the Kurdish folklore tradition and the culture. In this work, the Kurdish 49 manuscript is given as an example to illustrate the points described above.

Keywords: Alaxandre Jaba's collection, Kurdish folk poetries, manuscript, copy.

Kurte

Koleksiyona Aleksandre Jaba ya Destnivîsên Kurdî, ku bi tevahî 54 dosye û 69 berhemên ji hev cuda dihevine, di warên ziman, edebiyat, çand, dîrok û folklorê Kurdan de xwediyê cihêkî bêhempa ye. Ji nava berhemên koleksiyonê birreke berbiçav jî, destnivîsên helbesta Kurdî ya gelêrî ne. Di koleksiyona navborî de şeş destnivîsên helbesta Kurdî ya gelêrî hene ku her şeş jî cureyên nawayî ne, ango stran in. Ji van destnivîsan Kurd 1, 2, 3, 4 û 49 her çiqas hin cihêwaziyên dihevin jî, bi gelemperî pênc nuxeyên heman berhem an destnivîsê ne. Ji van destnivîsan tenê Kurd 5 ya bi navê “Lawijek” berhemeke cihê ye.

Di naveroka van berhemên gelêrî de, derbarê ziman, edebiyat, çand û jiyana nivê duyem ê sadsala 19em a Kurdan de agahiyên gelekî girîng tên bidestxistin. Ji van berhemên, ku dikarin weke belgeyên jiyana wê demê bînin pejirandin, taybetiyên çand û kevneşopîya zargotina Kurdan jî aşkere dibin. Di vê xebatê de latînzekirina teksta destnivîsa Kurd 49ê weke nimûne hatiye dayîn, da ku xalên li jorê hatin behskirin bi şênberî bînin.

* Alk. Doç. Dr., Zanîngeha Mardin Artukluyê, Beşa Ziman û Edebîyata Kurdî. mustafaozturk@artuklu.edu.tr

nîşandan.

Bêjeyên Sereke: Koleksiyona Aleksandre Jaba, helbesta Kurdî ya gelêrî, destnivîs, nusxe.

Recommended citation:

Öztürk, M. (2018). Destnivîsên Helbesta Kurdî ya Gelêrî Yê di Koleksiyona Aleksandre Jaba de û Nusxeya "Kilamê Kîçan" ya bi Hejmara Kurd 49ên. *International Journal of Kurdish Studies* 4 (1), 176–199, DOI:

Destpêk

Koleksiyona Aleksandre Jaba ya Destnivîsên Kurdî¹, 69 berhemên her yek ji hev hêjatir dihewîne. Ev berhemên ku di hundirê 54 dosyeyan de cî digirin derbarê ziman, edebiyat, çand, folklor û dîroka Kurdan ya wê serdemê de zanyariyên jênerger pêşkêşî me dikin. Ev koleksiyona ku Aleksandre Jaba di heyama wezîfeya balyoztiya xwe ya Erziromê de berhev kiribû, bi vî rengê xwe wekî hefizeya Kurdan ya sedsala 19em e. Tevkariya vê koleksiyonê ya herî berbiçav ew e ku nusxeyên destnivîsên çand, ziman û edebiyata Kurdî yê bidestneketî veguhastine ber destên me.

Piraniya berhemên vê koleksiyonê; yan ji pirtûkxaneyê şexsî ya Bazîdî derketine, yan bi destxeta wî hatine istînexskirin û yan jî bi pêşengiya wî hatine bidestxistin. Ev yek, hevkarîya Jaba û Bazîdî ya hêja û kêrdar radixe ber çavan. Koleksiyona A. Jaba çî qasî ku koleksiyoneke destnivîsên Kurmancî be jî, di koleksiyonê de em rastî berhem û hêmanên bi zimanên Erebî, Farisî, Tirkî û Fransî jî tên. Hin destnivîs seranser bi zimanekî ji bilî Kurmancî hatine istînexskirin, hin ji wan têkel in û di hin destnivîsan de jî hêmanên zimanên wekî din hene. Heger ji vî aliyê ve bê nirxandin, dikare bê gotin ku kolaksiyoana Jaba karekî pirziman e.

Koleksiyona A. Jaba ya destnivîsên Kurdî nêzîkî tevahiya xwe, di sedsala 19em de hatine istînexskirin ku ev dîrok ji bo destnivîsan ne heyameke pir kevin e. Ji bilî vê koleksiyonê teqez gelek destnivîsên Kurdî hebûn an jî hene; lê dema ku em bi neteweyên din re berawird dikin, çendaniya destnivîsên Kurdî ne pir zêde ne. Ev nayê wê wateyê ku Kurdan destnivîs hilneberandine, ji ber ku di dirêjayiya dîrokê de di parastina destnivîsên Kurdî de pîrsgirêk zêde bûn, pir kêma destnivîsên Kurdî gihastine roja me.

Ji gelek taybetmendiyan koleksiyona A. Jaba yek jî ew e ku ev berhevoka destnivîsan ji aliyê naverok û qadên zanistê ve hêmanên curbicur dihewîne. Hejmara nusxeyên edebiyata Kurdî ya klasîk her çiqas ji yê din zêdetir bin jî; di koleksiyonê de destnivîsên têkildarî zimannasî, wergernasî, dîroknasî, antropolojî û hwd jî hene. Ji bilî van, şeş destnivîsên helbesta Kurdî ya gelêrî jî hene ku mijara vê gotarê lêkolana van destnivîsan e.

Divê bê diyarkirin ku her çiqas mijara vê xebatê helbesta Kurdî ya gelêrî be jî, ev nayê wê wateyê ku di koleksiyonê de wekî din berhemên edebiyata kurdî ya gelêrî tunene. Lewma di koleksiyonê de du nusxeyên berhema "Durru'l-Mecalîs" jî hene ku li vir neyê

¹ Derbarê vê koleksiyonê de bnr: Mustafa Öztürk, *Koleksiyona Aleksandre Jaba ya Destnivîsên Kurdî (Vekolîn û Saloxdan)*, Weşanên Lîs, Diyarbekir, 2017.

gotin dê kêmasî çêbibe. "... em ji arşîva Aleksandre Jaba dizanin ku Mela Mûsayê Hekarî hîn di sedsala XVIIem de zêdetirî 50 çîrokên kurdî yên gelêrî berhev kirine û ew bi navê Duru'l Mecalîs bi pexşankî nivîsîne (Perteve, 2016: 13)" Di koleksiyonê de nusxeyên Kurd 40 û Kurd 41 du nusxeyên ji hev cuda yên vê berhemê ne. Ji ber ku ev berhem pexşankî ye, di naveroka vê xebatê de nehat nixandîn.

Di çarçoveya van nixandinan de, di beşa ewil a vê xebatê de şeş destnivîsên helbesta Kurdî ya gelêrî hatin berawirdkirin û têkiliyên di navbera wan de yên tesbîtkirî hatin parvekirin. Di beşa duyem de jî li ser destnivîsa Kurd 49ê hat rawestan; berê taybetmendiyên vê nusxeyê yên giştî û piştre jî teksta wê ya latînîzekirî hat dayîn.

1. Destnivîsên Helbesta Kurdî ya Gelêrî di Koleksiyona A. Jaba de

Di *Koleksiyona Aleksandre Jaba ya Destnivîsên Kurdî* de, wekî hat gotin, 6 dosyeyên/destnivîsên bi helbesta Kurdî ya gelêrî re têkildar cî digirin. Di rêzkirina dosyayên koleksiyonê de Jaba, pênc dosye jê di serî de daye û dosyeyek jî (Kurd 49) li nêzîkî dawiyê bi cî kiriye. Ne diyar e bê ka Jaba ev dosye li gor çî rêbazê bi cî kirine. Ji vê rêzkirina destnivîsên helbesta gelêrî tê xuyakirin ku ev rêzkirina destnivîsên koleksiyonê ne li gorî mijar û qada destnivîsan e.

Destnivîsên helbesta Kurdî ya gelêrî yên ku di vê koleksiyonê de cî digirin weke tablo bi vî awayî dikare bîn dayîn:

Jimare	Navê Berhemê	Mustensix	Dîroka Istînxê	Hejmara Wêreşan
Kurd 1	Istiranêd Kurmancî (Zehriye) <i>Recueil de chansons Kurdes stran, Isteranid Kurmanji</i>	?	8 Remezan 1276 (30 Adar 1860)	58 wereş
Kurd 2	Kilamê Kîçan (Zehriye) <i>Chansons Kurdes chansons ou paroles de filles</i>	?	8 Remezan 1276 (30 Adar 1860)	61 wereş
Kurd 3	Lawîjek (Zehriye) <i>Lavoujk, Héroides</i>	?	?	26 wereş
Kurd 4	Stranên Kurdî (wr. 1a) <i>Chansons Kurdes</i>	?	?	26 wereş
Kurd 5	Berîte (wr. 1a) <i>Birité</i>	?	?	32 wereş
Kurd 49	Kilamê Kîçan (wr. 1b) <i>Chansons Kurdes/Stiran/ Kelami Kitchkan</i> (wr. 1a, 25b)	Mela Mistefa	8 Remezan 1276 (30 Adar 1860)	25 wereş

Dema ku em li teşê û naveroka van destnivîsan dinêrin, rê û rêbazên hewldanên A. Jaba yên ku derbarê Kurdolojîyê de sepandine hinekî din zelal dibin, ku ji van rêbazan yek jî karê wî yê berhevkarîyê ye. Berî her tiştî divê bê gotin ku ev şeş berhemên gelêrî di encama "xebateke meydanî" yan jî "karekî berhevkarîyê" de hatine bidestxistin; lewra avanî û naveroka berhemên xwe wisa nîşanî meriv didin. Di vê bidestxistina berhemên de teqez

kesek an kesên “çavkanî” heye/hene. Ji bilî kesê çavkanî, kesekî ku gotin derbasî nivîsê kirine, ango mustensix heye. Di vê berhevkarîyê de kesê din jî A. Jaba bi xwe ye. Kesê çavkanî di vê berhevkarîya sêalî de gotin û helbestên xwe bi awayekî siruştî îcra kirine. Di vê kêliyê de mustensix li van gotinan guhdar kiriye û wî ew yek bi yek derbasî nivîsê kirine. Rola Jaba ya di vir de jî organîzekirina vê kiryarê ye. Her wiha Jaba, ev helbestên bi elfabeya Erebi nivîsandî, vê dawiyê latînîzê jî kirine, lewre di wereqên nusxeyan de destxeta Jaba ya latînî heye. Her çiqas, teqezkirina senaryoya vê berhevkarîyê ne gengaz be jî, di nivê duyemê sed sala nozdehem de, li herêmeke Kurdan ji aliye kesekî mîna A. Jaba yê biyanî ve xebateke meydanî yan karekî berhavkarîyê, li gorî şert û mercên wê serdemê kê mîna zêde wisa dikare bê texmînkirin.

Ev destnivîsên, ku her yek jê nimûneyeke helbesta Kurdî ya gelêrî ye, xwediyê hin taybetmendiyên hevpar in. Ji ber ku ev şeş destnivîs nimûneyên gelêrî ne, daner an bêjerên wan ên ewil jî ne diyar in. Ji bilî vê yekê di destnivîsan de nehatiye tomarkirin bê ka kesê çavkanî kî ye. Heger Jaba li derekê destnivîsan kiriba ka ev helbestên stranî ji deve kê hatine guhdarkirin, belkî em îro fêrî navê çendî îcrakerên (dengbêj, stranbêj yan hunermend) wê serdemê bibana; lê mixabin em ji vê derfeta zêrîn bêpar mane.

Her çiqas rûpelên destnivîsan wekî du sitûnan ji navê heta jêrê bi xêzekê hatibin dabêşkirin jî, her şeş destnivîs weke sitûnekê hatine istînsexkirin. Di van destnivîsan de, di her rûpelekê de bi giştî 8 rêz hene, tenê rûpelên Kurd 2yê bi gelemperî 6 rêz in. Helbet dema ku ev hejmar tînan îfadekirin istisna jî di nav de ne.

Taybetmendiyên zimanê destnivîsan nîşanî me dide ku ev berhem bi kurdiya Kurmancî û bi devoka Serhedê hatine gotin/nivîsandin. Her şeş destnivîs jî bi elfabeya Erebi ya bi xeta ruq'eyê hatine istînsexkirin. Di destnivîsan de mustensix tenê rûpelên aliye rastê bi kar anîne, yê çepê vala hiştine. Meriv dikare egera vê yekê wisa rave bike ku; Jaba ev destnivîs bi taybetî ji bo xwe dane nivîsandin û bi zanebûn rûpelên rastê vala hiştine, da ku dûre wergera wan a Fransî yan jî teksta wan a latînîzekerî lê binivîsîne. Di koleksiyonê de destnivîsên bi vî awayî gelek in.

Hejmara wereqên destnivîsan di tabloyê de hatibûn diyarkirin. Ji bo ku meriv hecma destnivîsan baş fam bike, divê meriv li hejmara rêzên wan jî binere, da ku ji aliye hecmê ve berawirdkirin karibe bê kirin. Li gorî tesbîte diyar dibe ku ku Kurd 1, 435 rêz; Kurd 2, 361 rêz; Kurd 3, 202 rêz; Kurd 4, 202 rêz; Kurd 5, 458 rêz û Kurd 49 jî 362 rêz in. Ji hejmara rêzên destnivîsan bi ber çavan dikeve ku Kurd 3 û Kurd 4 yek bi yek du nusxeyên cuda yê heman berhemê ne. Helbet hevgirtina hejmara rêzên du nusxeyan tenê têrê nake ku meriv bibêje, ev her du nusxe heman berhem in; hevgirtinên wekî din jî hene ku dê li jêrê bînan parvekirin.

Balkêşiyê van destnivîsan di qeyda istînsexên wan de ye. Kurd 1, 2, 49 di heman dîrokê de hatine nivîsandin, ev yek di qeyda istîsexê her sê destnivîsan de jî hatiye tomarkirin ku wisa ne:

“Di weqtê sibê de, di 8ê Remezanê de nivîsî 1276 (Kurd 1, wr. 56b).”

“Di weqtê sibê da di heştê Remezan da nivîsî 1276 (Kurd 2, wr. 60b).”

“Mela Mistefa di weqtê sibê da di heştê Remezanê da nivîsî. 1276 (Kurd 49, wr. 24a).”

Ji van sê nusxeyan tenê di destnivîsa Kurd 49ê de hatiye diyarkirin bê mustensix kî ye; di her duyên din de weke mustensix tu nav nehatiye diyarkirin. Meriv guman dike ku her sê nusxe jî ji aliyê yek kesî ve hatibe istînsexkirin. Istînsexa van her sê destnivîsan di heman sal, meh, roj û saetê de hatine bidawîkirin; ev jî nîşan dide ku her sê nusxe jî ji destxeta heman mustensixî derketine. Dîsan ji wekhevîna dema istînsexa van her sê berheman, heger ne rasthatineke pîr mezin be, xuya dibe ku mustensix di kêliya berhevkerinê de, dema ku kesê çavkanî gotinên xwe dikir, van gotinên kesê çavkanî wekî gelaleyan tomar kirine û vê dawiyê di demeke guncav de di derbekê de ji nû ve derbasî nivîsê kirine. Helbet ev ihtîmal e; lê îzaha vê yekê tune ye ku sê berhem, di carekê de hem ji devê bêjer (kesê çavkanî) bê berhevkerin û bi paqijî weke halê dawî bê istînsexkirin.

Dema ku em naveroka van nusxeyan berawird dikin te famkin ku ji bilî Kurd 5ê nusxeyên din nêzîkî hev in. Di meseleya tesbîtkirina nêzîkbûna nusxeyan de risteyên pêşî û dawiyê hêmaneke diyarker e. Nusxeyên Kurd 1, 2, û 49 bi heman risteyan hatine destpêkirin ku ev riste wisa ne:

Mala me nebû di welêtê

Di sera çiya Zerkê (Kurd 1, 2, 49: wr. 1b)

Ev her sê nusxeyên ku wek hev dest pê dikin, bi awayên cuda diqedin, ango dawiya wan ne wek hev in. Li hêla din, weke li jorê jî hatibû destnîşankirin, destnivîsa Kurd 4 û ya Kurd 3, her çiqas navên wan di koleksiyonê de cuda bin jî, ji aliyê naverokê ve yek bi yek eynî ne, heman stran in. Lê xetê nivîsê ne wekî hev in. Dibe ku mustensixê wan ango kesê derbasî nivîsê kiriye ne eynî kes be. Her du nusxe jî bi risteyên wek hev dest pê dikin û wek hev jî bi dawî dibin:

Lo dilo birc di Stenbolê sipî ne

Di sera Qeredengîz e di bin da golê bêbinî ne (Kurd 3, 4: wr. 1b)

...

Min gote qey siwarê Boke ye ji pêşî cerd û talanan zîvirî

Min nizaniya Şeytan le 'netî bû, bi min keniyane (Kurd 3, 4: 25b)

Em dikarin bibêjin ku naveroka Kurd 4ê % 90 weke strana di destnivîsa Kurd 1 û Kurd 2yê de ye, ku destpêka wê “Mala me nebû di welêt e” bû. Lê hin beşên vê lawîjekê zêde ne, di wê stranê de nebûn û li gor destnivîsên navborî cihê hin riste yan bendan cuda ne.

Ku em dubare bikin, Kurd 1, 2, 3, 4 û 49 nêzîkî hev in. Ji van jî Kurd 3 û Kurd 4 bêhtir

nêzîki hev in, li aliyê din jî Kurd 3 û Kurd 4 nêzîktirî hev in. Kurd 49 jî ji van her du birran bêhtir dişibe Kurd 1 û Kurd 2yê. Ev nêzîkbûna ku li vir tê behskirin, nêzîkbûna naverok, hecm û rêzkirina helbasta e. Li gorî van, nusxeya Kurd 5 ji yên din cudatir dixuye ku destpêk û dawiya wê jî wisa ye:

Eyşo min dîbû li birca seraê

Delal min dîbû li birca seraê (Kurd 5, wr. 1b)

...

Cana eger te sar e

Were bikeve nava sing û berê min zer e (Kurd 5, wr. 32a)

Di destnivîsa Kurd 5ê de du berîte hene. Di navbera her du berîteyan de 2 rûpel valahî heye û rûpela 16a jî vala ye. Mirov dikare wisa texmîn bike ku, berîteya ewil û ya duyem bi destê du mustensixên cuda hatine nivîsandin, lewma nivîsîn her çiqas bişibin hev jî, ne wek hev in.

Di mijara berawirdkirina van destnivîsên gelêrî de xaleke girîng jî binavkirina wan e. Wekî li jor jî hat ravekirin, destnivîsên Kurd 1, 2, 3, 4 û 49 her çiqas hin cihêwaziyên bihewînî jî kêr zêde li ser heman mijar û naverokê hatine hilberandin. Heger ev berhem ewqas nêzîkî hev bin, ji bo çi navên gişan ne wek hev in? Ev pirsyareke girîng e, lê em nizanin ka A. Jaba ji bo çi teserrûfeke wisa kiriye. Dîsan jî meriv dikare hin texmînan bike.

Weke dê di tabloya jorîn de jî bê dîtî, navên berhemên navborî weke *Istiranêd Kurmancî* (Kurd 1), *Stranên Kurdî* (Kurd 4), *Kilamê Kiçan* (Kurd 2, Kurd 49) hatine qeydkirin. Dema ku li nivîsa A. Jaba bê nêrîn dê bê dîtî ku Jaba navê van çar berhemên bi Fransîzî “chansons Kurdes (Stranên Kurmancî/Kurdî)” wergerandiye bo Fransî. Tenê ji vê yekê jî tê famkirin ku navê berhemên bi Kurmancî her çi be jî, A. Jaba bi van navlêkrinan stranên Kurmancî qest kiriye. Di vir de tenê navdayîna Kurd 3yê ji yên din cuda ye ku navê wê bi kurmancî weke “Lawîjek” û bi Fransî jî weke “Lavoujk, Héroïdes” hatiye danîn.

Lawij, lawijok, lawje yan jî lawik ew stranên gelêrî ne ku bi formeke serbest tên îcrakirin û li gorî destanan hinekî din kurt in. Mijarên lawijan curbicur in; lê belê bêhtir li ser şer û evîniyê tên gotin. Ji bilî van mijarên sereke, lawijên li pê miriyan tên honandin jî pir in (Özağaçhanlı, 2013: 795). Her weha li devera Cizîra Botan lawij, di mijarên olî de tên stîrîn. Mijara lawijan her çi be ya teqez ew e ku lawij cureyekî edebiyata gelêrî ye û cureyekî stanê ye. Jaba jî di destnivîsa Kurd 3yê de, her çiqas navê wê weke “Lawij” nîşan dabe jî mebesta wî stran e.

Destnivîsa Kurd 5 jî weke “Berîte” hatiye binavkirin. Li Hekarî û derdora wê berîte weke şeşbendî jî tê binavkirin. “Hem ji aliyê rûxsarê hem jî ji aliyê naverokê ve straneke bihêz e. Naveroka wê ji mijarên curbicur pêk têt. Şeşbendî bi kêşe û bi serwa ne. Hem ji bo strana bendên wê ji şeş rêzan pêkhatî hem jî ji bo strana bi selîqe û awaza şeşbendiyê ya cuda tene stîrîn tete gotin. Di dîwanan de di halê rûniştinê de tene gotin (Kaplan, 2015: 164).”

Mebesta ku Jaba ev nusxe, ku ji her pênc nusxeyên din weke maverok cuda ye, tev li koleksiyonê kiriye ew e ku ev destnivîs jî wekî yê din cureyekî stranê ye.

Li gorî van raveyan tê famkirin ku A. Jaba nav, cure, teşe her çî be cureyên helbesta gelêrî yê di forma stranê de tî îcrakirin di koleksiyonê bi cî kriye. A. Jaba dema ku koleksiyona xwe berhev kiriye di du dosyeya herî dawî de (Kurd 53, Kurd 54) derbarê destnivîsan de hin agahî û danasînên nivîsîne. Di dosyeya Kurd 53yê de A. Jaba derbarê van destnivîsên helbesta gelêrî de ku giş di forma stranê de ne, bi Fransî wisa agahî dane²:

Istiranêd Kurmancî

1. Istranêd Kurmancî. Di van stranên de beytên Gewrê û Xelîl Beg hene. Mijara van li ser evîne ne. Li kurteyê binêrin ku evînen Gewrê û Xelîl Beg tê de ne.

Kilamê Kîçan

2. Kilamên Kîçan. Ev jî stranên Kurdî ne, kilamên Gewrê û Xelîl Beg in.

Lawîjek

3. Lawik (Lawje). Stranên li ser lehengiyê.

Lo Dilo Lawîjek

4. Mînakeke din a lawjikê "lo dilo" ye. Stranên bi vî cureyê wek "dilo siwaro" tîne binavkirin.

Berîtê

5. Bîrîte. Ev stran di govendê de tîne gotin. (Öztürk, 2017: 150)

...

49. Kilamên Keçan (Öztürk, 2017: 155)

2. Nusxeya "Kilamê Kîçan" Ya bi Hejmara Kurd 49ê

Di vê berhemê de xala herî balkêş binavkirina wê ye. Piştî ku teksta nusxeyê şênber dibe, ev yek bêtir tê famkirin. Ji teksta berhemê derdikeve holê ku ev destnivîs ji du beşan pêk tê: Di navbera wereqên 1b-16byê de helbesta bi navê Kilamê Kîçan heye ku di heman demê de navê destnivîsê ye jî. Berhema din jî ji wereqa 16byê dest pê dike û heta dawiyê, ango heta wereqa 24ayê dewam dike.

Di helbesta Kurdî ya gelêrî de cureyekî bi navê "Kilamê Keçan" tune ye. Ev navlêkirin hebe tune be, weke terîfkirinekê tê xuyanê; ji ber ku naveroka helbestên vê beşê li ser eşq û evîndariya keçikan e. Ev yek ji aliyê naverokê ve wisa ye; lê ji aliyê teknîkî ve jî ev beş seranser ji mînakên qewlêrkan pêk tê. Ev qewlêrkên ku di vir de cî digirin taybetmendiyên qewlêrkan kêr zêde hildigirin. Em dikarin bibêjin ku ev destnivîs, ji bo tesbîtîkirina taybetiyên vî cureyê pir girîng e.

Berhema duyem ku di vir de cî digire tu tekildariyê bi berhema beriya xwe ra

² Ev agahiyên ku A. Jaba bi Fransî nivîsandine, Ji aliyê Sevda Orak Reşitoğlu ve bo Kurmancî hatine wergerandin.

hilnagire, helbesteke serbixwe ye. Weke teknîkî cureyê vê helbestê jî zêmar e, lewma bêjerê helbestê ew li ser lawê xwe (Siwaro) yê ku di şer de hatiye kuştin hilberandiye.

Di koleksiyonê de di dosyeya bi hejmara Kurd 54ê de Jaba, bi Fransî danasîna berhemên koleksiyonê kiriye. Jaba di vir de derbarê naveroka berhemên de agahiyên ku ji derdorê daye hev parve kirine. Derbarê kilama Gewrê û Xelîl Begê de jî, ku di vê nusxeyê de beşa ewil pêk tîne, zanyarî parve kirine. Kurteya wergera danasîna Jaba bi vî awayî ye:

“Strana Evîne ya Gewrê û Xelîl Beg, bi zimanê Kurdî

Di van stranan de, yanî di stranên keçan de behsa evîna Gewrê û Xelîl Beg tê kirin, li derdora ku îro wek Bazîd tê zanîn. Çîroka stranê wiha ye:

Xelîl Beg, kurê Abdî Paşa yê ji malbateke dewlemend e, li Eleşkîrdê. Li cem pismamê xwe Mehmûd Paşa dijiya, yê ku di 1210’an de rêvebirê Bazîdê bû. Xelîl Beg, wextê xwe wek mîrzayekî derbas dikir. Rojekê wexta diçe nêçîrê, li ber çem keçikekê dibîne. Xweşîkbûna Mîrza bala keçîkê dikşîne. Navê wê Gewrê ye û ji malbateke feqîr e, ji Subhanê ye. Ji ber aramiya wê jê re dibêjin Helî, kurtasiya Helîme. Ji wê rojê pê ve Beg ji hişê Gewrê derneket. Gewrê evîna xwe bi stranan anî zimên. Piştî du salan Xelîl Beg bi evîndariya Gewrê hesiya. Piştî demekê dîsa ji bo nêçîrê hat cem wî çemê ku cara ewil Gewrê li wir dîtibû. Xelîl Beg nêçîra xwe ji bîr kir û awir berda keçîkê. Ji wê rojê pê ve ew çem bû cihê hevdişîna van her du evîndaran. Xelîl Beg dixwest ku pê re bizewice, lê şert û mercên wan li hev nedihat. Ji ber asta wan, zewaca wan jî ne mumkin bû. Ji ber wê her dem diçûn cem wî çemî û evîna xwe bi stranan ji hev re digotin, stranên ku keçîkên Kurd ên îro ji evîndarên xwe re dibêjin (Öztürk, 2017: 156).”

Derbarê vê nusxeyê de, divê weke dawî bê kirpandin ku ev nusxe ligel xeta Erebi ya resen latînzekirina Jaba jî dihundirîne. Rûpelên rastê ji berhema resen a mustensix, ên çepê jî ji nivîsên Jaba pêk tê. Jaba ji bilî latînzekirinê derbarê berhemê, bêjeyên ku wateyên wan nizane, navên ci û kesan û hwd de jêrenot û nîşeyên xwe jî tomar kirine.

TEKST:

KILAMÊ KÎÇAN [wr. 1b]

Mala me nebû di welêtê
 Di sera çiya Zerkê
 Dinêra Xopana xamirpêtê
 Sed heyfî ji biskê çî çavê belek
 Malê xwe bidim serê xwe daynime ber cilêtê

Kirasê xelqê delalê şalî ne
 Qilçikê tê da ‘Erebî ne [wr. 2a]
 Ezê herim selamiya xala gerdenê
 Cotê zer memikan rîcacî ne

Dilê min mîna xana misafiran
 Tê ra dibuhurî karvanê giran
 Tirsî min 'evdal Xwedê ew tirs e
 Ez herim welatê xerîban bimrim
 Li ser min neyê qûrîna bav û biran [wr. 2b]

Bêjna delala min zirav e, weqtê bişkê
 Ezê herim Erzeroma xopan kemerek bînim bidîme piştê
 Kul bikeve mala qomsî fozûlan
 Çawan nahêlin gavek rûnê li tenîştê

Hesen Paşa li jorê
 Di bin da kanê korê
 Ez xwazgîniya bişînim mala babê
 Eger neda ezê bibim bi destê zorê [wr. 3a]

Hesen Paşa li vî gazê
 Tê da diçêre beza bazê
 Ezê xwazgîniyan bişînim mala bavê
 Eger neda ezê bibimê mala Cewher Axayê Berazî

Gûla baxanê bibîne
 Xewa tevî Gewranê şêrîn e
 Qîzê kû li malê bavê
 Agirek di dilê min da dişewite
 Min haj ji dilê te jê nîne [wr. 3b]

Ezê xanîkî çêkim ji rîhanê
 Derîkî têkimê ji pîltanê
 Ez û xelqê delalê Têlî
 Tê da rûnên her sê mehê zivistanê

Ezê xanîkî çêkim li vê dûzê
 Derîkî têkim ji darê gûzê
 Ez û xelqê delalê Têlî tê da
 Rûnên her sê mehê di tēmmûzê [wr. 4a]

Ez xanîkî çêkim li vê milê
 Ezê derîkî têkimê ji darê gûlê
 Ez terka xelqê delalê Têlî nakim
 Hetta sitêrka sibê li min hilê

Hezkirina dilan pir şêrîn e
 Ne firotinê ne kîrînê
 Hetta qiyametê dil bi kul e bi birîn e [wr. 4b]

Hatî karwan bergiran
 Danî li hewşê di van mêran
 Memkê xelqê delalê Têlî minî
 Fîncanî ferfûrî dane destê wan wezîran

Hatî karwana bazirganan
 Danî li çiyayê di zozanan
 Memkê xelqê delalê Têlî minî fîncanî
 Ferfûrî dane destê wan nezanan [wr. 5a]

Min dî li pencere, destê xwe avêtê qolana kemberê
 Memkê xelqê delalê Têlî minî fîncana ferfûrî
 Li Qudsê şerîf pê dixwin ava kewserê

Hatî karwanê gulan
 Jê tê bêna qerefêlan
 Xwedê hasil bikê
 Mirazê her du dilan [wr. 5b]

Derê mala me ra buhurtî
 Kuro dilê min tu gîrtî
 Paşê te va da ve bê
 Ji kesî ra nebim tu dergistî

Tu rind î mîna çira
 Xwedê hebînî, ji me ra mebê bav û bira
 Xwedê dizane ji bo xatirê te ez hatim vêra [wr. 6a]

Derketî stêrka karê
 Şewqê dabû goliya darê
 Xwedê mirazê min xelqê delal bikê
 Bêrika dana vê êvarê

Evîna ser evînê
 Ez û xelqê delal emê bikevin vê texmînê
 Evîniya min xelqê delal mîna evînek a Mem û Zînê [wr. 6b]

Lê lê Gewrê ezê te pêşkeş kim

Li nava top di qomiş kim
 Nava sîng û berê xelqê delal
 Min ji kevirê mermer her ro sibana li nimêj kim

Payîzî li biharê kire gazî
 Daran pelkê xwe weşandin mane tazî
 Ya Reb hewara min Xwedê bike vî mirazî [wr. 7a]

Minê diyarê Sikêran
 Bejna xelqê delala minê reş e, rîhana nav keviran
 Ez kawa xwe nadim bi êla Zîrkan giregirê di cebiran

Derê mala me bi gêz e
 Lê diçêre berx û pez e
 Derdê min axçika vîl e memkê teze

Gulê min bi mar be, pêşiya te bi dar be
 Bi ku da herî istuyê te li ser min xwar be [wr. 7b]

Derê mala me bi gêz e
 Lê diçêre berx û pez e

Der mala me ra tu meş meke
 Çav li xelqê keleş meke
 Xwe li ber Xwedê rûreş meke

Devî kete rê ye
 Kiras û derpiyê sipî lê ye
 Hêviya wê rêwî maye Xwedê ye [wr. 8a]

Ku ve tu diçî min ji bîr meke
 Sêvek bide me, te di çîpa xwe ke
 Tu car caran min di bîra xwe ke

Ez diçim tu dimînî, ezê sebrekê ji ku bînim
 Pê dile xwe yê xerab pê bixapînim

Qomsiyan rû di reş bin
 Sabûnê wan mîna heş bin
 Çawan nahêlin,
 Du dil bi hev ra xweş bin [wr. 8b]

Serî di sebebên
 Binalin ji kezeban
 Mazinê wan bimirin,
 Biçûkê wan bi teban

Kurro ezê çî bikim bi malê dinê
 Mushevek hatiye firotinê
 Ezê ji keleşê xwe ra bikirim
 Bila here ber xwendinê [wr. 9a]

Ezê herim nava hêvîdan
 Bigerim ji xewê da
 Ezê qurbana keleşê xwe bibim, tê ji wê da

Min dî li ser xaniyan
 Min îşaret kir bi tiliyan
 Ezê qurbana xelqê delal bikim
 Her çar bavê Heseniyan [wr. 9b]

Ez nexweş im were ser min
 Destê min disarin pê digermin
 Qîzê ku li mal bavê, tu xeber de
 Bila ruh bê ber min

Êvarê çaxê henekan
 Çira danîne ser tirrikan
 Xelqê delalê Têlî minî kewokê gozel
 Ketiye nav werdekan [wr. 10a]

Sube ye sube morê
 Giya li xopana gundê me bûye torê
 Xelqê delala minê xam birin dêrekê
 Qarqaş bê pal û pol e

'Aba kej û 'aba li piştê
 Tu li ser riya min rûniştî
 Ji çî weqtî da te ez kirimê
 Minî ma'rekî nîvkuştî [wr. 10b]

Min dî li ser xanî sekinî
 'Eba li ser milan dimekinî
 Xwezîla min bizaniya tu 'ezeb î ya bijin î

Minê diyarê Çilepaşyan
 Bejna xelqê delal li rêşyan
 Hewara min Xwedê hazir baba
 Xwedê bike mirazê me her duyan [wr. 11a]

Ez bilbil im bilbilê gulê
 Ezê hêlîna xwe çêkim li heyşta Mûsilê
 Lawikê xwe nadim bi şêxê teyaran
 Bi Zor Temir Paşa ku rûniştiye li sîka çadirê

Bejna te minarê
 Bi Qulhûwallah çûme serî bi du'a hatime xwarê
 Lawikê min mîna roma 'Elo Paşa bi tibarê [wr. 11b]

Destê min kurt e nagihêje birya min
 Tu were kêrek bavêje gulê min
 Eger ez bi te ra neheq im, Xwedê bîne pêşiya min

Xinisa xopan derbejêr e
 Kevir li bûne cûzan û kêr e
 Sed heyfa min tê bi xelqê delalê Têlî
 Bidine yekî kotî miskînê bêkêr e [wr. 12a]

Bejinziravê ji şimayê
 Kerik reşê ji lîvayê
 Tu li cem xelqê kotî romenî, li dilê min jî nayê

Min dî li ber derî livî
 'Enterî xelqê delalê şamî şevî şevî
 Sed heyfa min tê bi xelqê delalê Têlî
 Di paşîla yekî kotî da dinivî [wr. 12b]

Qîzê saê sipî li te nayê tu biderxe
 Ezê herim Erzeroma xopan
 Destekî qeytan bişkoj bînim tu li berxe
 Şevêkê min di paşîla xwe ke, evan pişkojan li ser min tev xe

Herçi kesê mal cîranê
 Sê roj sê şev dê bê xeberdanê
 Hûn ji Xwedê bizanin cenneta baqî para wanê [wr. 13a]

Bah û baran tev tê
 Şa'r û kitan li bejna te tê
 Her çi kesa ku mal cîranê çawan xwe tê

Sêvekî sor min neqîşand
 Misk û 'enber min tê hilkişand
 Îsal çend sal e
 Ji bo xatirê te min hewîşand [wr. 13b]

Kexî xweş kexî ye
 Ne qazî ye ne muftî ye
 Hesên Begê min tê da bînbaşî ye

Bejna te zirav e mîna derzî
 Ji pîra Zulfê ji para kezî
 Ezê bi qurbana te bikim Kurmancê xwedanê hezar pezî

Ez ne şa'êr im li sere te bim,
 Ne saçbaxî me li nava piyê te bim
 Xwedê mirazê me bike,
 Ezê heft salan ji te ra berdestî bim [wr. 14a]

Lawikê min pale ye
 Betana milê xwe ye
 Tirsên min ji germa havînê ji berfa çilê ye

Derdê kotî sistan
 Ew dixwarî bi gul mistan
 Sê mahê havînê te li min kir zivistan

Sêwî me sêwîkî çak im,
 Ezê şorê xwe nû seqakim
 Heft mêrê mala babê te,
 Bi miv mêrekî hesab nakim [wr. 14b]

Sêwiyo tu mebî vê xeberê
 Heft mêr ji mala bavê min biberê
 Dê te bikin şûxûlê yek xencerê

Qirmêlê xweş Qirmêlê
 Malan danî li merga şêlê
 Qîzê wan ça'v bihistir in

Li pê koçê narin dudil in

Qîzê roja te bixêr 'eyda te binbarek
 Min seh kirî, te di ser mêra girtî yarek
 Eger ji min çêtir e li te binbarek **[wr. 15a]**
 Eger ji min xerabtir e, pê va bide kûremarek
 Eger mela ye, bi ser da hilşe dîwarek
 Eger akincî ye, dê biderî neyê cem barek
 Eger Kurmanc e, di malê nemîne berx û karek
 Kulla Helebê bikeve mala bavê te salê carek
 Ez tu bitene bimînin, xelq bibêje li hev binbarek

Êvar e 'ewranî rengereng e
 Domama min kutay singê
 Mukût firya kete li gûzeka lingê **[wr. 15b]**
 Ezê herim du hekîman bînim ji Ortavrengê
 Hekîmo bi 'erebê wêlî wêlî
 Bi Kurmancî hêdî hêdî
 Bi Tirkî yawaş yawaş
 Bi filleyî wûşî wûşî tu derman bikê gûzeka lingê

Bejna te ji dara hêlî
 Te bi ser xwe da berdaye pox û gû hemîlî
 Xwedê mirazê min te bikira
 Bila bi ser me da bigirta 'Erebê miwilî **[wr. 16a]**

Nezan bimîn nezan
 Te serê xwe girêda bi heft rengan, donzdeh terzan
 Memkê xelqê delala minî sêvê Wanî,
 Ezê bixwim li şûna çerezan

Bejna te ji dara çinarê
 Heşîn bûye li koka zinarê
 Sitûyê lawikê min xwar bûye,
 Li ber kapê xûmarê

Mûşa şewitî di gelî da,
 Dar xwar bûye ji serî da
 Min çawan 'emrê xwe,
 Bi 'emrê jîna jînê berda **[wr. 16b]**

Hatê roma bend û serê ji meydanê kirî derê ³
 Hezar qawûxê romî hatî yek perê
 Şerrek bûye li Sarisûyê
 Zor 'Elî Paşa ketiye çerxê çitiyê
 Hezar siwarê romî revîn, xwe dane darê biyê

Şerrek bûye li zozanan
 Ça'v nabirre ji mij û dûmanan
 Ewqas meriv hatine kuştin,
 Teyr naxwin goştê însanan [wr. 17a]

Kela Wanê çardeh derî
 Lê digêrê Nasirê xemî cotek zerî
 Qîza Mîr Çoban xwişka Gok Axa,
 Bûye hêviya 'Elî Axa Heyderî

Hespê birayê min du dên e
 Gemê cizîrî kotî ne
 Hespê birayê min cotbicot,
 Li dergehê xwey firotine

Minî diyarê Sûtê 'eskerê lawikê min giran e bi texbûr tê
 Cewab hatiye dibê lawikê te birîndar e, talan di dû tê [wr. 17b]
 Dilo hespê lawikê min bozekî xenê
 Xelekê li 'enyê, nîşanek li gerdenê
 Siwarê min dajo qal û konê, di gêran bi tene

Dilo siwarê min siwarê mi'înê
 Ketiyê pêşiya siwaran dikşîne vê kêminê
 Siwarê min birîndar e,
 Kes tune deste xwe bide ser birînê

Dilo siwarê min 'egîtê siwaran,
 Tu rima xwe hilîn here van diyaran
 Siwarê min qenc e, Di rojê gazî û hewaran [wr. 18a]

Dilo tirba siwarê min li çiyê ye
 Li heremê jorîn e, li ber belekê, di berfiyê
 Serî li kulfetê siwarê min geriyaye ji canibe Xwedê ye

³ Ji vê risteyê heta dawî helbesta duyem e.

Dilo sube ye sube sar tê
 Dengê nobedarî kûllî îro qewî bi min te'1 tê
 Meytê cindê siwarê min wa ye ber bi mal tê

Dilo ezê hespê siwarê xwe derxim ji xamê
 Dest û piyan bişom ji ritamê [wr. 18b]
 Îro sê roj e cewab hatiye hespê siwarê min şandine olamê

Dilo ez siwaran dibe'nim
 Berê xwe didêmê piştta xwe jê digerinim
 Ez digirim nagerim qet kesekî mina siwarê xwe nabînim

Dilo dibê li Erzeromê derketiy ferman e
 Wezîro ji destê te feryad û fixan e
 Îro payîz e dibê derketiye fermana serê van xortan e

Dilo dibê dengê hespê qîr tê [wr. 19a]
 Li serê serhedan li binê Cîzîrê tê
 Cewab ji mîr hatiye, dibê lawikê te birîndar e ji cem mîr tê

Dilo dibê dengê hespê şê tê
 Ji diyarê Kanê koka xopan ji çiyê tê
 Xeber hatiye dibê lawikê te birîndar e ji cem paşî tê

Dilo xem xeyalê min xwanê ne
 Malê me bar kirine zozanê, me xalî ne
 Roja bânê rojê min dizaniya siwarê min qiyametê min nîne [wr. 19b]

Dilo xeman mexwe zirav nebî
 Kemer li piştta te sist nebî
 Herî welatê xerîban hêsîr nebî

Dilo qaz û quling û bet in
 Her sê bi hev ketin,
 Xerîb li welatan bêrûmet in

Dilo quling tê hew diqurîne
 Li diyarê Mûşa xopan xwe datîne
 Kê dîtiye ewlad here, dê û bav bimîne [wr. 20a]

Dilo go tu here, ezê tême
 Menzîla te dirêj e, ê min kê m e

Xelq birîndarê şûr û rima ne, ez birîndarê kulê me

Kulingekî hat û buhirî
Li merg û çîmanan diêwirî
Sewta wî qulungî mîna sewta xelqê bera mirî

Dilo giyayê çîyan li min zer bû
Xelqê delalê çendî di nav da bêxeber bû
Dilê min mîna sîpana xelatê,
Mij û duman li ser bû [wr. 20b]

Dilo siwarê min siwarek dîn e
Serê xwe bi felekê ra dihejîne
Zengoyê wî zerîn, zerikê wî zêrîn e

Dilo havînê heyam dibirî
Ez bi siwarê xwe ra ketime çar û cebrê
Ez siwarê xwe ji bîr nakim hettanî ez sere xwe danim qebrê
Dilo bejna xelqê delal dibim rîhana kursê
Teterek ji teterê Stanbolî hat û pirsî
Sed heyfa min tê beça hîvbelek di bin axa sar da ditemisî [wr. 21a]

Wezîro tu bi xwe dikî kitaba mushefan bi dînekî
Bişîne Mûşê girêgiran bînî, şuxûlê xirab çêkî

Dilo ezê giliya xwe bi kê kim
Bi kekê Mîrza Begê siwarê hespê şê kim
Qutuyê evokê bişînim şuxulekî xerab çêkim

Dilo kekê Mîrza Begê rûniştiye li ser belekê
Min destê xwe jêr da avêtê etekê
Heta ez xweş im nakim terkê [wr. 21b]

Mûşa şewitî tev xulxulî
Paşî li pêşî fitilî
Pêşmêrê kekê Mîrza Begê her dikûrê Xoceyê dumilî

Dilo te çîma li min wiha kir
Te ez kirime qendîlekî bolat,
Derê koleka li min çîma kir
Ça'vê dostan te kor kir, dilê dijminan te li min şa kir

Dilo dibê ji Helebê vir da Hama
 Darê zeytûnan heşîn bûye li berê çeman
 Siwaro tu serê xwe hilîn, kulfetê te li çolê ma [wr. 22a]

Lo lo çawîşo te malik şewitî
 Tu çima li ziyaretê natebitî
 'Ezîrê qormo miradê te,
 Kê li fermana sere te xebitî

Deşta Muşê deştek pa'n e
 Heytê hatin bi tîpa ne
 Çawîşê Hesenê Hemdanî da cotek lekan e

'Emr bera tu mede van hêlanan
 Em revîne bela kanaan
 Em mîr bûna çadira sipî konê 'erebî me nedihîşt li qazanan [wr. 22b]

Mûşa şewitî li ser têl e
 Kumê axê li kerika mêl e
 Çawîş Hesenê qaçxûn 'ezîrê devşêl e

'Omer siwarî li ca'niyê
 Ajote ser kaniyê
 Go 'Omer ez xweş bimînim,
 Ezê bighême bînim li şûna hemdaniyê

Siltanê ha Siltanê
 Tu şa'rê bavê ser kitanê
 Se'do, Dilo kuştine meha 'eyda remezanê [wr. 23a]

Kurdîngazî bipîvaz e
 Van çawîşan kazûkaz e
 Cewab hatiye dibê Se'do kuştine Dilo bermiraz e

Se'do û Dilo her du bira ne
 Li meydanê nav di hev da ne
 Cewab hatiye dibê hespê Se'do, Dilo mîrat mane

Se'do, Dilo ji mala mezin
 Her du bi şelwarê gevez in
 Siltanê rebenê, koyina cotê beran ez im [wr. 23b]

Se'do, Dilo siwarê boza gîr e
 Dibê boz di bin da dixingire
 Lêlî, şerê rebenê pijkirî, bavê ser cotê,
 Demaçan bila toz negire

Lo lo Ne'mo, lo Ne'meto,
 Bayê Rebbê 'alemê li hespê Zînê te biketo
 Kuştina Ne'mo siwarê Selîm
 Li welatê Xalitan bû hikumeto

Deşta Xalitan bû hewarê
 Qehveçê mala Mîrza Axa qewî vedixware
 Gava li Ne'mo dibû tengî tê derketa xara mala reşkalê [wr. 24a]
 Deşta Xalitan bû hewarê
 Qehveçê mala Mîrza Axa qehwê vedixware
 Qehwekê bîne ji Ne'metê me ra birîndar e
 Ji baxan heya baxan bejna Ne'mo minî
 Sere sêvên şaxan gava li Ne'mo dibû tengî
 Tê derketa xara mala Mîrza Axan

Deşta Xalitan bûye şîn e
 Qaweçê mala Mîrza Axa qehwê digêrîne
 Lo lo qehwecî tu Xwedê kî tu qehwekê ji Ne'metê me ra bîne
 Pêş mîrê Ne'metê min tu nîne

Li Mûşê kavir kirî li Rewanê hogaç birrî
 Çawan keke horikan kete ber mirinê reng guhorî

Wekî Encam:

Koleksiyona Aleksandre Jaba her çiqas bigiranî berhevokeke destnivîsên edebiyata klasîk be jî, ji destnivîsên pirtexlît pêk tê. Hebûna destnivîsên gelêrî di koleksiyonê de, ji bo qada edebiyata gelêrî derfêt û zanyariyên girîng dabîn dike. Destnivîsên ku di naveroka vê xebatê de hatin vekolan, berî her tiştî bi rêya karekî berhevkarîyê hatine peyda kirin. Ev karê ku Jaba rasterast li qadê kiriye yan jî daye kirin, nîşanê me dide ku karê berhevkarîya folklorê di salên 1860an de jî hatiye kirin û divê êdî em Jaba, ligel taybetiyên wî yê bêhejmar di Kurdolojiyê de, wekî berhavkarekî folklorê Kurdî jî bînin ser zimên.

Hem destnivîsa ku me teksta wê lafînîze kir û hem jî yê din, derbarê serdema ku tê de hatine hilbirandin de agahiyan didin. Ev destnivîsên gelêrî ji bilî devoka Kurmancî û edebiyata gelêrî ya herêmê ya wê serdemê; taybetmendiyên çanda gundevar, erdnîgariya welêt, têkiliyên civakî, nêzîkbûyinên nav mirovan, dab û nêrîtên herêmê û hwd di asta belgedariyê de nîşanê me didin. Heger em bi vê hişmendiyê li meselê binerin, em ji van

destnivîsên wisa re nikarin bêjîn “çendîn destnivîsên edebî”; êdî xuya dibe ku ev ne tenê destnivîs in, di heman deme de tapo û belgeyên heyîna gel in jî.

Wekî di naverokê de jî bicaran hat dubarekirin, ev destnivîsên ku div ê gotarê de weke mijar hatin lêkolan berhemên helbesta Kurdî ya gelêrî ne. Çi binavkirina destnivîsan û çî nîşeyên ku di naveroka van destnivîsan de ji aliye Jaba ve hatine qeydkirin careke dinê pirsgirêkên edebiyata Kurdî tînin bîra meriv. Her çiqas ne mijara vê xebatê be jî cihê gotinê ye ku, dîsan tê famkirin ku binavkirina cureyên edebiyata Kurdî hîn jî pirsgirêkeke sereke ye. Dema ku Jaba di destnivîsan de têgînên “stiran”, “kilam”, “kilamê keçan”, “berîte” û “lawij” bikar aniye qesta wî çî bû? Li gorî zanîna wê rojê pênase, wate û naveroka van têgînên edebî wek îro bû ya na? Bo nimûne di teksta destnivîsa Kurd 49ê de du helbest hene; ya ewil weke teknîkî qewlêrk û ya din jî zêmar e. Lê em dibinin ku Jaba vê destnivîsê weke “Kilamê Kîçan” daye binavkirin. Gelo Jaba û kesên bi wî re xebitîne ji qewlêrk û zêmaran ne hayîdar bûn? Yan jî ev cure li wê deme û serdemê bi şiklekî din dihatin binavkarin, ya çî? Îro ev yek bi tena serê xwe, pirsgirêka mezintirîn e di edebiyata Kurdî ya gelêrî de. Heta, heger zêdegavî nebe, ev yek pirsgirêka giştî ya Kurdolojiyê bi xwe ye; lewma çavkaniya edebiyata Kurdî ya herî mezin edebiyata gelêrî ye.

Di vir de em dikarin “pirsgirêken Kurdolojiyê” têxin rojeva mijarê. Necat Keskin, di gotareke xwe de (2017: 1-15) li ser pirsgirêkên Kurdolojiyê rawestiyaye û van pirsgirêkan weke “pirsgirêkên teorik û têgehî” û “pirsgirêkên dezgehî” di du beşan de senifandine û piştê ji bo çareserkirinê pêşniyazên xwe rêz kirine. Bi min ev pirsgirêka ku li jorê hat ravekirin (binavkirin û tesbîtkirina cureyên vegotina gelêrî), dikeve nava çarçoveya her du pirsgirêkên ku Keskin di gotara xwe de behs kiriye.

Çavkanî

Kaplan, Yaşar (2015), “Strana Kurdî (Kurmançî) Devera Hekariyan Wekî Nimûne”, *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 158-182.

Keskin, Necat (2017), “Pirsgirêkên Giştî Yê Xebatên Folklorê Kurdî û Çend Pêşniyaz”, *The Journal of Mesopotamian Studies*, C. 2/1, r. 1-15.

Pertev, Ramazan (2016), “Têşîra Modernîzmê Li Ser Xebatên Pêşî Yê Folklorê Kurdî-Tirkî”, *Journal of University of Zakho*, Vol.4, (B) No.1, r. 12-24.

Özağaçhanlı, Zelal (2013), “Kürtlerde Sözlü Kültür ve Hikaye Anlatıcılığı: Dengbêjlik Geleneği”, *Kimlik Kültür ve Değişim Sürecinde Osmanlı'dan Günümüze Kürtler Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Bingöl Üniversitesi Yayınları, s. 788-807.

Öztürk, Mustafa (2017), *Koleksiyona Aleksandre Jaba ya Destnivîsên Kurdî (Vekolîn û Saloxdan)*, Diyarbekir: Weşanên Lîs.

Nusxeyên Koleksiyona Aleksandre Jaba:

Gelêrî; “Istiranêd Kurmançî”, *Koleksiyona A. Jaba Ya Destnivîsên Kurdî*, No: Kurd 1.

Gelêrî; “Kilamê Kîçan”, *Koleksiyona A. Jaba Ya Destnivîsên Kurdî*, No: Kurd 2.

Gelêrî; "Lawîjek", *Koleksiyona A. Jaba Ya Destnivîsên Kurdî*, No: Kurd 3.

Gelêrî; "Stranên Kurdî", *Koleksiyona A. Jaba Ya Destnivîsên Kurdî*, No: Kurd 4.

Gelêrî; "Berîte", *Koleksiyona A. Jaba Ya Destnivîsên Kurdî*, No: Kurd 5.

Mela Mûsayê Hekarî; "Durrû'l-Mecalîs", *Koleksiyona A. Jaba Ya Destnivîsên Kurdî*, No: Kurd 40.

Mela Mûsayê Hekarî; "Durrû'l-Mecalîs", *Koleksiyona A. Jaba Ya Destnivîsên Kurdî*, No: Kurd 41.

Gelêrî;"Kilamê Kîçan", *Koleksiyona A. Jaba Ya Destnivîsên Kurdî*, No: Kurd 49.

Jaba, Aleksandre; "Kataloga Destnivîsên Kurdî ya Aleksandre Jaba", *Koleksiyona A. Jaba Ya Destnivîsên Kurdî*, No: Kurd 53.

Jaba, Aleksandre; "Danasîna Aleksandre Jaba ya Berhemên Koleksiyonê", *Koleksiyona A. Jaba Ya Destnivîsên Kurdî*, No: Kurd 54.

PÊVEK:

کلاسی کچیان

Mala me nebou dîvelite' ملا لادینو دیولیتد

di sera etchiya xerke دسرا جیارزکه

di tyriya khoupanda دینیرا خوربانان
 khampy pyte' ناق چیی
 chi blond trisk bouche de cheveux

Sed heff ^{ji} triski chi سەد هەف ئێبێکی ئێ جاف بڵاو
 tchaw'i belet. زلف
 ojelad, boureau
 khe'

Mali khe bidim seri khe' ملا به خه بدم که بچمه دینیمه بر جیه
 vaineme ber djelite' هه لانه
 khely beaute'

hirasi lilelqi d'elali chaline' هیراسی لیلەقی دالەلی خالینە

qyltchiki tida arabine' قەڵەشکی تیدا عەرەبینە
 qyltchiki manches
 tida y, en

a Schiyazerk' nom d'une montagne dans la
 province de mouchi
 & Khampy pyt' nom d'une montagne entre
 et Khampy
 dans les Karas de Boursantik de ...

hatta, heiya jurgu'a

Dehtakhaltan bou
 hevare
 qahwetchi mala chirza aga
 qawi wedikhare
 qahweki bire ji nameti
 mera birindare
 ji bagan heiya bagan
 bejna namo mini sivi seri
 'chagan
 gawa li namo dibou ^{بفعل}
 tenghi ti derketa
 khata mala Mirza
 agan ^(agan, n pour la rime)

Dehta khaltan bouye' chine'
 qahwetchi mala mirza
 aga qahwi dighezine'
 lolo! qahwetchi tou khoudi ki
 qahwetchi nameti
 mera bine'

Pych miri nameti min
 tourine

li Mouchi kawir keri
 li Revani hughedj biri
 tehevan keti hourikan
 keti bet mirini renk
 gouhouri

temeta Molla Moutaya
 divexti soubida di
 behta ramazani da
 nivisi 1276.

دشتا خالتا بده داره قهوه چو مال ويزا اغا قهوه
 binu - anin
 قهوه خداره قهوه كى بنه ز نهغه هه برنداره
 siv, pomme
 ز باغان حيا باغان با زانا نهغه منى نهغه بره
 شاخان کا قهوه بود نهغه تهره کتا خارا
 chagan pour chakhan
 branche
 ملا بيزه اغا
 (agan, n pour la rime)

دشتا خالتا بده بيه شينه قاره چي مالا
 بيزه اغا قهوه ديكه بيه لولو قهوه چي
 نهغه خوديك قهوه كى ز نهغه بير بيه
 بستي ميرد نهغه هه نهغه

Kawir agnan d'uran
 hughedj agnan de 2 an
 biri - birin tonde
 لولنه كا فیر کیره لولنه هه کچه پیره

gouhouri changez keti pour
 hourik, petit
 عهوان کچه ههوانه کته بره بره زنده کو ههوانه
 د وقت هیا بیدا دوه هه زه هه هه نهغه

94